

LÄHTEET

- BARCELONA, ANTONIO (toim.) 2000: *Metaphor and metonymy at the crossroads. A cognitive perspective*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- FISKE, JOHN 1992: *Merkkien kieli*. Tampere: Vastapaino.
- LAKOFF, GEORGE – JOHNSON, MARK 1980: *Metaphors we live by*. Chicago: The University of Chicago Press.
- ONIKKI, TIINA 1997: *Kieliopin ja leksikon rajalla*. Paikallissijaiset olotilanilmaukset. – Tapani Lehtinen & Lea Laitinen (toim.), *Kieliopillistuminen. Tapaustutkimuksia suomesta* s. 89–120. Kieli 12. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- ULLMANN, STEPHEN 1962: *Semantics: an introduction to the science of meaning*. Oxford: Blackwell.
- ROUDET, LÉONCE 1921: Sur la classification psychologique des changements sémantiques. – *Journal de Psychologie normale et pathologique* 18 s. 676–692.

LUONNOLLISTA MORFOLOGIAA

Jurgen Klausenburger *Grammaticalization. Studies in Latin and Romance morphosyntax*. Amsterdam studies in the theory and history of linguistic science. Series IV, Current issues in linguistic theory 193. Amsterdam: John Benjamins 2000. 183 s. ISBN 90-272-3700-X.

Jurgen Klausenburger tarkastelee kirjassaan *Grammaticalization. Studies in Latin and Romance morphosyntax* latinan ja romaanisten kielten morfosyntaksia »luonnollisen morfologian» näkökulmasta. Kirja jakautuu kolmeen osaan. Alussa ja lopussa Klausenburger käsittelee luonnollisen morfologian ja kieliopillistumisen teoriaa, mutta painopiste on kirjan keskiosissa, romaanisten kielten verbien ja nominien yksityiskohtaisessa käsittelyssä.

Kirjan johdantoluvussa Klausenburger esittelee luonnollisen morfologian (*natural morphology*) perusteita. Teoria juontaa juurensa Willi Mayerthalerin kirjaan *Morphologische Natürlichkeit* (1981), joka on ilmestynyt myöhemmin myös englanniksi (*Morphological naturalness*, 1988). Perustana on neljään tyyppiin jakautuva ikonisuus, joka — Klausenburgerin sanoja mukaillen — kuvaa sitä, miten morfologiassa heijastuvat muodon (*signans*) ja merkityksen (*signatum*) erilaiset suhteet. Käytännössä on kyse tuntomerkkisyydestä. Esimerkki-

nä maksimaalisesta ikonisuudesta Klausenburger käyttää monikonmuodostustapaa, jossa monikko on merkitty tunnuksella ja jossa yksikkö on merkitsemätön (esimerkiksi *boys* : *boy*). Minimaalista ikonisuutta edustavat englannin muotoparit *man* : *men* ja *goose* : *geese* ja ei-ikonisuutta *sheep* : *sheep*. Neljäs ikonisuuden laji on *counter- iconicity*, josta esimerkkinä on walesin *coeden* : *coed* 'tree : trees'.

Klausenburger tiivistää jaottelun idean seuraavasti: »maximally iconic would be most natural, counter- iconic, of course, least natural». Mayerthalin mukaan ikonisuus ja tuntomerkkisyys ovat sidoksissa ihmisen biologian ja neurologian kanssa, joten »prototyyppisen» puhujan kannalta esimerkiksi oikea olisi tuntomerkitön vasemman ja vertikaalinen horisontaaliseen verrattuna.

Klausenburger esittelee myös esimerkiksi Peter Matthews (Morphology, 1991) ajatuksia ikonisuuden jakamisesta paradigmaattiseen ja syntagmaattiseen. Kategoriat

jakautuvat keskeisiin ja perifeerisiin, mikä tarkoittaa esimerkiksi verbien taiputuksessa sitä, että aika- ja tapamuotojen tunnukset ovat yleensä heti kannan perässä mutta persoonan ja luvun tunnukset vasta niiden jälkeen.

Sekä Mayerthalin että Matthews'n käsitteet korostavat universaaliutta (*system-independent naturalness*). Hieman toisenlainen lähestymistapa on Wolfgang Wurzellilla (esim. *Flexionsmorphologie und Natürlichkeit*, 1984). Wurzelin teoria perustuu myös universaaleihin periaatteisiin, mutta kuvausmallit ovat erilaiset (*system-dependent naturalness*). Keskeisiä käsitteitä ovat muun muassa SDSP (*system defining structural properties*) ja PSC (*paradigm structure conditions*). SDSP-määritelmät kuvaavat kielen morfosyntaksin piirteitä, esimerkiksi sitä, liitetäänkö taiputus päätteen sanan vartaloon vai perusmuotoon. SDSP:t kuvaavat siis kielen taiputusjärjestelmän yleisiä piirteitä ja PSC:t yksittäisiä paradigmoja.

Typologian merkitystä käsittelevässä alaluvussa Klausenburger esittelee varsinkin Wolfgang Dresslerin ajatuksia ideaalisesta morfologisesta rakenteesta (esim. *Morphonology: the dynamics of derivation*, 1985). Luonnolliseen morfologiaan läheisesti liittyvinä Klausenburger esittelee myös Joan Bybeen ja Andrew Carstairsin morfologiseen rakenteeseen ja hierarkkisuuteen liittyviä tutkimuksia. Johdanto-osan lopussa on vielä luku kieliopillistumisesta. Se sisältää tiiviissä muodossa kieliopillistumisen perusteoriaa ja viitteitä tärkeimpään kirjallisuuteen. Luvun loppuosassa Klausenburger siirtyy latinan ja nuorempien romaanisten kielten käsittelyyn.

Kirjan pääsisällön muodostavat luvut kaksi, kolme ja neljä, joissa Klausenburger kuvaa latinan, ranskan ja italian verbintaijutusta (luvussa 2), romaanisten kielten verbien ja persoonapronominien kieliopil-

listumista (luvussa 3) sekä romanian, ranskan, espanjan ja italian nominintaijutusta ja siihen liittyviä kieliopillistumisen ilmiöitä (luvussa 4). Näissä luvuissa Klausenburger soveltaa käytäntöön sekä luonnollisen morfologian että kieliopillistumisen oppoja. Kirjan loppupuolella Klausenburger palaa teoriaan. Luvussa viisi hän pohtii muun muassa kieliopillistumisen ja niin sanotun näkymättömän käden suhdetta. Luku kuusi sisältää ytimekkäät päätelmät romaanisten kielten taiputusmorfologiasta ja eräistä kieliopillistumisen ilmiöistä. Viimeisen alaluvun otsikkona on Grammaticalization and naturalness; Klausenburgerin mukaan kieliopillistuminen ja luonnollinen morfologia ovat tiukasti sidoksissa toisiinsa, vaikka toisenlaisiakin ajatuksia on esitetty.

Kirjan lopussa on lähdeluettelon lisäksi esitys latinan, ranskan ja italian verbien taiputuksesta sekä asia- ja henkilöhakemisto. Näiden ansiosta kirja sopii hakuteokseksi. Muutenkin kirjan rakenne on selkeä ja asiat löytää helposti, vaikka vuolaampi esitystapa olisi lisännyt kirjan luettavuutta. Suuri osa kirjan sisällöstä on erilaisia luetteiloita ja taulukoita, joten kovin paljon tekstiä vajaan kahteensataan sivuun ei mahdu. Eniten annettavaa kirjalla on romaanisten kielten morfosyntaksista kiinnostuneille, mutta kyllä kirja sopii myös johdatukseksi kieliopillistumisen ja varsinkin luonnollisen morfologian teorioihin. ■

TONI SUUTARI

Sähköposti: toni.suutari@helsinki.fi

LÄHTEET

DRESSLER, WOLFGANG 1985: *Morphonology: the dynamics of derivation*. Ann Arbor: Karoma.

MATTHEWS, PETER 1991: *Morphology*. 2. painos. Cambridge: Cambridge University Press.

MAYERTHALER, WILLI 1981: *Morphologische Natürlichkeit*. Wiesbaden: Athenaion.
— 1988: *Morphological naturalness*.

Ann Arbor: Karoma.
WURZEL, WOLFGANG 1984: *Flexionsmorphologie und Natürlichkeit*. Berlin: Akademie Verlag.

PUHEEN, KIELEN JA AJATTELUN EVOLUUTIESTA

Philip Lieberman *Eeva puhui. Ihmisen kieli ja ihmisen evoluutio*. Suom. Kimmo Pietiläinen. Helsinki: Terra Cognita 2000. 263 s. ISBN 952-5202-31-3.

Philip Lieberman on amerikkalaisen Brown Universityn kognitio- ja kielitieteen professori. Hänen teoksensa *Eeva puhui* on eräänlainen raportti lähes kolmenkymmenen vuoden tutkimusprojektista, jossa hän esittää fysiologiaan perustuvan selityksen ihmisen puhekyvylle ja luo samalla kielen teorialle uusia ulottuvuuksia.

Teos jakaantuu esipuheeseen ja kuuteen lukuun, jotka tekijä on otsikoinut melko omaperäisesti: Hiiret puhuivat yöllä, Simpannit ja aikakoneet, Se on iso vauva, Kuolleet miehet ja naiset puhuvat jälleen, Puhuvat ja ajattelevat aivot sekä Mitä, milloin ja missä Eeva puhui Aatamille ja Aatami Eevalle? Lisäksi teoksen lopussa on omina lukuinaan lähdeviitteet, kirjallisuus ja hakemisto.

Teoksensa lähtökohdat Lieberman esittelee esipuheessa Descartesin kuuluisaa lausahdusta muokaten: puhun, siis olen. Puhuva ihminen ilmaantui noin 150 000 vuotta sitten Afrikassa ja Lähi-idässä ja syrjäytti aiemmat Homo erectuksen ja neandertalinihmisen. Puhekyvyn mahdollistavat aivomekanismit ovat syntyneet evolutiivisessa prosessissa, joka on mukauttanut aivot ajattelemaan ja kielentämään ajatuksia. Kielen kehittyminen edellytti tiettyjä syömiseen, hengittämiseen ja äänneiden tuottamiseen vaadittavia anatomisia muutoksia. Kehitys on periaatteessa

analoginen niiden mekanismien kanssa, jotka saivat aikaan tiikerille raidat ja norsulle kärsän. Ihmiselle evoluutio kehitti kyvyn ajatella ja puhua.

Tekijä esittää omat näkökantansa myös eräisiin ristiriitaisiin kysymyksiin, kuten ihmisen evoluution monialueellisuuteen ja kieligeenin olemassaoloon. Lieberman ottaa kielteisen kannan Noam Chomskyn lingvistiseen teoriaan, jossa väitetään, että ihmisillä olisi syntyessään universaali kieliooppi geneettisesti koodattuna aivoihin.

Tutkijat ovat eri mieltä siitä, miten kehittyminen puhuvaksi ihmiseksi tapahtui. Eeva-hypoteesin mukaan nykyihminen kehittyi noin 150 000 vuotta sitten Afrikassa ja levittäytyi sieltä Eurooppaan, Aasiaan ja Australiaan. Siellä se syrjäytti vanhemmat ihmisten kaltaiset hominidit. Tämän teorian mukaan kaikilla nykyihmisillä olisi siis afrikkalaiset esi-isät. Toisen, niin sanotun monialueellisen hypoteesin mukaan nykyihminen olisi kehittynyt paikallisesti eri alueilla ja eri aikoina toisistaan riippumatta Homo erectus -populaatioista, jotka olisivat levittäytyneet alueille Afrikasta noin miljoona vuotta sitten. Lieberman esittää perusteita edellisen teorian puolesta jälkimmäisen kumoamiseksi.

Ihmispuheen äännökset tajutaan Liebermanin mukaan pikemmin tavun kuin foneemin pituisina yksiköinä. Puheen tuottamis-

▷